

Demolinguistika

Eusko Jaurlaritzak V. inkesta soziolinguistikoaren emaitzak aurkeztu zituen martxoaren 7an. Aurreko inkesten kasuan bezala, asko dira bertan agertzen diren informazioak. Hizkuntza plangintzaren ezinbesteko pausoa da egoera soziolinguistiko orokorra ezagutzea eta bere bilakaera aztertzea plangintza mota eraginkorrena zehaztu ahal izateko, martxan ari diren neurriak eraginkorrak diren edo ez jakiteko, eta abar. Kontuan hartu behar da, hala ere, hizkuntza plangintzen ondorioak epe ertainean agertzen direla; 2010ean abiatutako neurri baten ondorioak nekez atzeman daitezke 2011n.

Oinarri metodologikoa eta aztertutako unibertsoa: irudikapenen garrantzia

Inkesta soziolinguistikoa Euskal Herri osoan zehar egiten da 1991tik. Azken 20 urte horietako bilakaera azter daiteke inkesta ezberdinen emaitzak alderatuz. Normalean txosten bateratu bat argitaratzen da Euskal Herri osorako, eta herrialde bakoitzeko beste txosten bana aurkezten da. Martxoaren 7an EAEko datuak aurkeztu ziren, beste herrialdeetakoak oraindik ez daude eskuragarri. Datuak 2011. urteari dagozkie; bistan denez, oso azkarra izan da datuen trataera eta emaitzen aurkezpena, txalotzekoa da hori. Demolinguistikan agertu ohi diren hiru gai nagusiak aztertzen dira inkestan: hizkuntzen ezagutza, hizkuntzen erabilera eta hizkuntzekiko jarrerak. Aztergai bakoitza hainbat ikuspuntu eta hainbat aldagai kontuan harturik analizatzen da: adina, kokapen geografikoa, eremu soziolinguistikoa...

Inkesten metodologiari dagokionez, 4.200 inkesta pasatu ziren Araban (819), Bizkaian (1.744) eta Gipuzkoan (1.637). Inkestak izanik, inkestatu bati hainbat galdera egiten zaio inkestatzaileak aztertu nahi dituen gaiak argitzeko. Inkesten metodologiak abantaila asko ditu: ikerketa kuantitatiboak eta makroak egiteko oso baliagarriak dira; eskatzen duen azpiegitura ikerketa kualitatiboek eskatzen dutena baino askoz txikiagoa da; giza eta diru baliabide gutxiago behar dute; maiztasun jakin batekin egiten badira (bost urtero, adibidez), datuak erraz aldera daitezke egoera soziolinguistikoen bilakaerak ezagutzeko...

Bere mugak ere baditu, noski, metodologia horrek. Saia gaitzen muga garrantzitsuenak labur zerrendatzen, ondoren datuen irakurketa egitean jakin dezagun zein diren betetan begi aurrean ditugun datuak eta datu horien balioa.

Hasteko, kontuan hartu behar da galderak egiteko moduak berak askotan erantzuna baldintzatzen duela. Gaur egungo mendebaldeko herrialdeetan askatasun pertsonala asko baloratzen da; horregatik, oso emaitza ezberdinak edukiko lituzkete printzipioz gai bera aztertzen dituzten ondoko bi galdera hauek, adibidez:

- Zure iritziz, 68 urte baino gehiagokoek aukera eduki beharko lukete, nahi badute, 72 urtera arte lan egiteko?
- Zure iritziz, lan hitzarmenak aldatu beharko lirateke erretiratzeko adina 72 arte luzatu ahal izateko?

Adibidea jarrerari buruzko galderei aplikatzen badiegu, oso emaitza ezberdina edukiko lukete ondoko hiru galderok:

- Zure iritziz, nahi izanez gero, EAeko administrazioekin euskara erabiltzeko aukera eduki beharko litzateke?
- Zure iritziz, EAeko administrazioetako langileek euskara jakin beharko lukete?
- Zure iritziz, EAeko administrazioan sartzeko EGA eduki beharko litzateke?

Galdera egiteko moduez gain, mugarik ezagunetarikoa Labov-ek aipatu zuen behatzailearen paradoxa dugu. Labov-ek

bere ikerketa soziolinguistikoak egin zituenean konturatu zenez, behatzailearen presentzia hutsak behatuaren erantzuna baldintzatzen du. Adibidez, orain dela 25 urte euskararen alde ez izatea gaizki ikusia bazegoen, euskararen kontra zeuden pertsona batzuek, behatzailearen presentziagatik, ez zuten agian hori aipatuko inkestari erantzutean.

Laboven paradoxak lotura handia du irudikapenekin, eta hori da seguruenik ikerketetan kontuan hartu beharreko oinarrizko ezaugarria. Inkestatuaren irudikapenak kontuan hartu ez ezik, ikertzailearenak ere hartu behar dira. Orokorrean, teoria konstruktibisten arabera, bi errealitate mota oinarrizko dira: maila fisikoan oinarritzen den errealitatea, alde batetik, eta irudikapenen mailan oinarritzen dena, bestetik. Maila fisikoan oinarritzen den errealitatea zalantzan jartzen du hainbat konstruktibista erradikalek. Schrödingerrek —katu famatuaren aurkitzailea denak— zioen bezala, «gizakiari dagokionez, munduaz duen pertzepzioa espirituaren eraikuntza bat da eta beti hala izango da, ez du froga daitekeen beste existentziarik». Ikertzaileek, gizarte zientzietakoek eta besteek ere, askotan, beren irudikapenak eta aurreiritziak kontuan ez hartzeko joera dute. Jaspers-ek akats hori aipatu zuen:

Ez da dudarik zientzia ikerlariok etengabe tentazio bera dugula. Hots, munduari behatzea gu, horren ezagutzeko kargua dugunok, haren parte ez bagina bezala, hari loturik ez bageunde bezala. Mundua ikertu nahi genuke, kontuan hartu gabe gu geu garela horren ezaguera hartzen dugunok.

Errealitatea atzemateko irudikapenek ezinbesteko garrantzia dute; errealitatea irudikapenen bitartez baino ezin da atzeman: ezagutu dezakegun errealitate bakarra atzemanda-koa da, eraikia. Hau da, gizabanakotik edo taldetik bereganatua, berreraikia norberaren sistema kognitiboan eta integratua norberaren balio sisteman. Ikerketa egiterakoan kontutan hartzeko ezinbesteko ezaugarria da hori, eguneroko bizitzan ere gutxietsi behar ez den ezaugarria. Sarkozyren aholkulari batek argi adierazi zuenez: «Errealitateak ez du

inongo garrantzirik. Pertzepzioa da balio duen gauza bakarra» («La réalité n'a aucune importance. Il n'y a que la perception qui compte», *Libération*, 2012-03-14, Nicolas Demorand-ek aipatua).

Bistan denez, ikertzaileok eta inkesten irakurleok, ikerketak sortzean eta emaitzak aztertzean, gure irudikapenak kontuan hartu behar ditugu, horien menpe gaudela kontuan hartu behar dugu. Baina utz ditzagun ikertzailearen irudikapenak alde batera eta azter ditzagun inkestatuen irudikapenak. Gizaki guztiak bezala, inkestatuak ere irudikapenen munduan bizi dira. Galdeketari erantzutean inkestatuek hautatzen duten erantzunean, berebiziko garrantzia dute irudikapenek. Horregatik, inkesten emaitzak aztertzean, ezagutu eta kontuan hartu behar dira irudikapen horiek. Inkesten datu arraroak eta kontrajarriak irudikapen horien-gatik gertatzen dira batzuetan.

Eusko Jaurlaritzako inkesta soziolinguistikoan hiru aztergai nagusi daude: ezagutza, erabilera eta jarrerak. Ikus dezagun kasu bakoitzean irudikapenek zein garrantzi izan dezaketen lortutako emaitzetan. Beti pentsatuko dugu inkestatua zintzoa dela, gezurrik ez duela erantzuten, eta bere burua ez duela engainatzen. Hala eta guztiz ere, kontuan hartu behar da, benetan egiten duguna edo uste duguna baino, nahi genukeena erantzuten dugula inkestetan.

Ezagutzari dagokionez, pertsona bati bere hizkuntzaren ezagutza maila galdetzen zaio, berak neurtu eta epaitu behar du bere burua. Aski zaila da hori; gainera, beste gai batzuei buruz ez litzaiguke bururatuko horrelako galderarik egitea: «Zein ezagutza maila duzu matematikaz?». Baina, tira, datuak lortu behar dira. Hala ere, kontuan hartu behar da inkestatuak bere irudikapenen arabera erantzungo duela: bere testuinguru sozialaren, bizitza pertsonalaren eta abarren arabera. Aztertu izan ditugun ikerketa askotan, orokorrean, inkestatuek beren ezagutza maila gainbaloratzen dute, bereziki gaitasun komunikatiboari dagokionez. Horretarako arrazoi anitz dago: euskara maila apala edukitzea normalizatu

egin da, gune soziolinguistiko erdaldunenetan ikasleek eta beren testuinguru hurbilean euskararik erabiltzen eta entzuten ez dutenek ez dakite benetan zein maila duten...

Neurri handi batean gogoarekin, nahiarekin ere lotuta dago jasotzen den erantzuna. Testuinguru erdaldun batean bizi denak euskararekiko atxikimendu indartsua baldin badu, bere ezagutza maila gainbaloratzeko joera edukiko du batzuetan. Kontrako fenomeno ere gertatzen da batzuetan, euskara batua ezagutzen ez duelako hainbat euskaldun zaharrek euskaraz ez dakiela erantzungo du, adibidez.

Erabileraren kasuan, argiago eta nabarmenago dago irudikapenen eragina. Normalean jendeak ez daki zein hizkuntza erabiltzen duen pertsona batekin edo testuinguru batean. Froga bat egin izan dut, elkarrizketa baten testigu izan eta bost minutura parte-hartzaile bati elkarrizketa zein hizkuntzatan burutu zen galdetzea. Askotan ez daki, bere irudikapenen arabera erantzuten du: «Zein hizkuntza erabili nuen Patxirekin??... Euskara... Patxirekin beti euskaraz egiten dut...».

Gizarte sareei buruzko ikerketak egin izan direnean ere, fenomeno hori maiz agertu izan da: *A* eta *Bri* beren artean hitz egiteko erabiltzen duten hizkuntza zehazteko galdetzen bazaie, *Ak* eta *Bk* batzuetan ez dute berdin erantzuten. *Ak* erdaraz esaten badu, *Bk* euskaraz. Fenomeno hori ez dago hizkuntza-alternantziarekin bakarrik lotuta, eta kopuru esanguratsuz ageri da ikerketetan.

Jarrerren kasuan, are handiagoa da irudikapenen eragina. Jarrera bati buruz galdera bat egiten denean, inkesta kuantitatibo batean, irudikapen bati buruzko irudikapena jasotzen ari gara. Uste bati buruzko ustea. Jendea maila teoriko batean sartzen da, gainera. Fenomeno hori argi frogatu dute inkesta kualitatiboek: maila teorikoan euskarak duen onarpena ez du maila praktikoan (ikus gorago aipatu ditugun adibideak). Inkestetan euskararen alde agertzen den hainbat inkestatuk, benetako praktikan, euskararen erabilera estigmatizatzen du. Arrazoiak asko izan daitezke. Sinbolo bati

lotua dagoen atxikimendu afektiboari atxikitzea sinbologia bereganatzeko modua delako gerta liteke hori, besterik gabe euskararen alde izatea modan dagoelako gerta liteke... Jarrera/uste eta praktikaren arteko kohesio ezari disonantzia kognitiboa deitu izan zaio. Fenomeno hori aztertzea ezinbestekoa da norberaren eta gizartearen ekintzen kontzientzia edukitzeko.

Ohar horiekin datuak kokatzen ari gara, ez dugu esaten datu horiek baliorik ez dutenik. Soziolinguistikari asko erabiltzen dira, eta modu eraginkorrean, gainera. Fisika kuantikoarekin bat etortzeak ez du esan nahi fisika klasikoaren ikerketak baztertu behar direnik.

2011ko egoera demolinguistikoa

Ohar horiek guztiak egin eta gero, ikus ditzagun 2011ko inkesta soziolinguistikoaren emaitzak. Oro har, oso egokiak eta zintzoak dira ikerketaren egileek aurkeztu dituzten emaitzak, eta, normala denez, ohar anitz egin daiteke emaitza horiei buruz. Arrazoi metodologikoengatik, hemen ez ditugu jarrerei buruzko datuak aztertuko.

EAEko 16 urte edo gehiagoko biztanleen %32 elebiduna da, %17,2 elebidun hartzailea eta %50,8 erdaldun elebakarra. Elebidunen ehunekorik handiena gazteen artean dago: 16-24 urteko gazteen %60 elebiduna da. Talde honetan topatzen da euskaldun berrien kopururik handiena, eta horregatik ezagutza mailarik kaxkarrena ere: erdal elebidunen kopurua oso handia da gazteen taldean.

Hizkuntzaren transmisioari dagokionez, orokorrean oso ondo transmititzen da euskara, nahiz eta kasu askotan erdarekin batera transmititzen den. Gai horri lotutako datu deigarri bat agertzen da inkestan: euskara 16 urte edo gehiagoko 429.700 pertsonaren lehen hizkuntza izan da: biztanleriaren %17,5ek euskara soilik jaso dute etxean (327.775 pertsona) eta %5,4k euskara eta erdara jaso dute. Etxean euskara soilik jaso duten inkestatuen kopurua euskal elebidunen

kopuruarekin konparatzen badugu, galera nabarmena gertatzen dela ikusten da: 327.775 pertsonak eduki dute euskara soilik lehen hizkuntza gisa, eta gaur egun 162.614 baino ez dira euskal elebidun (%49,6). Horrek esan nahi du %50,4k erdara euskara beste ikasi duela edo bere etxeko hizkuntza galdu egin duela, partez edo osorik.

Artikulu honen hasieran aipatu ditugun oharrak ahaztu gabe (hainbat inkestatuk ezagutza maila seguruenik hainbat kasutan gainbaloratu egiten du), datuak baikorrak dira beraz, eta 1991tik bilakaera positiboa izan da. Garai hartan elebidunak %23,08 ziren, elebidun hartzaileak %8,54 eta elebakarrak %67,35. Maila kuantitatiboan bilakaera baikorra da, erdal elebakarren kopuruak ia 17 puntu galdu ditu 20 urtetan.

Maila kualitatiboari begira, datu horiek ez dira hain baikorrak. Euskaldun elebakarren kategoria galdu egin da, 1991n %1,03 ziren eta 2011ko inkestan ez dira agertzen. Elebidunen kategorian, euskal elebidunen proportzioa %35,4tik 1991n %27,1era pasatu da 2011n. Trinkotasun handiena, gainera, adin talde zaharretan aurkitzen da. Kontuan hartu behar da, hala ere, jaitsiera hori ehunekotan gertatu dela, kopuru absolutuetan euskal elebidunen kopurua handitu egin baita 1991tik 2011ra. Hori oso datu baikorra da. Europako beste hainbat hizkuntzen bilakaera kontuan hartzen badugu, are gehiago: Galesko gaelera, Irlandako gaelera, bretoiera, okzitaniera...

Euskararen erabileren bilakaera ere orokorrean baikorra da: azken 20 urteetan batez beste lau puntu igo da euskararen erabilera. 2011n, inkestatuen %20k euskara erdara beste edo gehiago erabiltzen du, eta %8,9k euskara erabiltzen du baina erdara baino gutxiago. Kale neurketen datuak ikusi beharko dira argitaratzen direnean, ea datu horiek baieztatzen diren.

Kualitatiboki oso datu kezagarriak ematen ditu inkestak erabilerari dagokionez. Alde batetik, euskararen erabilera eremu guztietan igo baldin bada, bereziki eremu formaletan

igo da eta ez hainbeste *etxeko* eta lagun arteko eremu hurbi-
lenetan; azken horiek dira euskararen etorkizunerako ere-
mu garrantzitsuenak, gaitasun komunikatiboa ziurtatzen
dutenak. Orain dela 20 urte hizkuntzen arteko banaketa so-
ziofuntzional diglosiko moduko bat baldin bazegoen (agian
garai hartan ere ez zegoen), gaur egun erabat galdu da bana-
keta hori. Beste alde batetik, eta datu hau benetan kezka-
garria da, euskararentzat arnasmune den laugarren gune so-
ziolinguistikoa (elebidunak %80 baino gehiago diren gu-
nea, alegia, euskara eguneroko hizkuntza eduki beharko lu-
keen gunea; ikus, adibidez, Miquel Gros i Lladós: *El euske-
ra en la Comunidad Autónoma Vasca* (2009), 2009: 107), al-
diz, 7,5 puntu egin du behera euskararen erabilerak. Mikel
Zalbidek askotan azpimarratu izan du arnasmune horien ga-
rrantzia euskararen etorkizunerako. Kopuru absolutuak eta
datu kuantitatiboak politak dira, baina kalitateak eta datu
kualitatiboek dute garrantzi handiena; eta horiek dira, gure
aburuz, plangintzaren norabidea finkatu behar dutenak.¶